

כְּוִנָּה

בְּרָכָה רְאוּשׁוֹנָה

בְּשִׁמּוֹנָה עֵשְׂרָה

כּוֹנֵן בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה בְּשִׁמוּנָה עֲשִׂירָה

דְּבָרִים אֲחֵדִים

הַתְּפִלָּה הַיָּא מֵהַמְצִיאוֹת הָעֶקְרִיּוֹת הַמְלִיּוֹת אֶת סֵדֶר יוֹמוֹ שֶׁל הָאָדָם, עַד כִּי הַצּוּרָה הַבְּסִיסִית בְּיוֹתֵר שֶׁל יְהוּדִי מִתְבַּטָּאת בְּשֵׁלשׁ תְּפִלוֹת בַּיּוֹם. וְהִיא "הַעֲבוּדָה" לִפְנֵי ה' שְׁנוֹתֶיהָ בְּזִמְנָן שְׁאִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קָיָם, וַיִּכְמוּ שְׁאֵמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל - **לֹאֲהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְלַעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבָבֵנוּ - אֵיזוֹ הִיא עֲבוּדָה שֶׁהִיא בְּלֵב הוּא אוֹמֵר זֶה תְּפִלָּה** (תַּעֲנִית ב.). אֲךָ דָּא עָקָא, שֶׁבְּכָדִי לְקַיֵּם מִצְוֹת הַתְּפִלָּה כִּהְלַכְתָּה צָרִיד כּוֹנֵן, וְנִפְסַק בְּטוֹר וּבִשְׁלַחַן עֲרוּךְ (אֲרַח חַיִּים סִימָן קא) שְׁאֵף שְׁאִין הַכּוֹנֵן מַעֲכָבֵת בְּכָל הַבְּרָכוֹת, אֲבָל בְּבִרְכַּה רִאשׁוֹנָה הִיא מַעֲכָבֵת, וְיָמִי שְׁאִינוּ מִכּוֹן לֹא יֵצֵא יָדִי חוּבָתוֹ. וְאֵף שֶׁלֹּא מַעֲשֶׂה נִקְטוּ הַפּוֹסְקִים שֶׁם שְׁלָא לְחַזֵּר וּלְהַתְּפַלֵּל, אִין זֶה אֵלָּא מִשּׁוּם שְׁאֵנוּ מִנִּיחִים שְׁגָם בְּפַעַם הַשְּׁנִיָּה לֹא יָכוֹן. וְהַתּוֹצֵאָה הַעֲגוּמָה הִיא שֶׁרַבִּים אִינִם מְקַיְמִים כָּלֵל אֶת הַמִּצְוָה וְהַעֲבוּדָה שֶׁל תְּפִלָּה.

לְכַאוּרָה דּוּמָה כִּי הַדְּבָר קָל בְּיוֹתֵר לְהַזְהִיר בּוֹ, שֶׁהָרִי כָּל הַנִּדְרָשׁ לְעִכּוּבָא הוּא רַק הַכּוֹנֵן בְּבִרְכַּה רִאשׁוֹנָה, וּבְכָד מְרִיחַ שִׁינָא יָדִי חוּבַת הַתְּפִלָּה כְּלָה, וְאֵלּוּ בְּלֹא זֶה הָרִי זֶה כְּאֵלּוּ לֹא הַתְּפַלֵּל כָּלֵל. בּוֹאוּ חֲשַׁבּוֹן: אִם בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה בְּכּוֹנֵן אוֹרְכַת שְׁתֵּי דְּקוֹת, **בְּשֵׁלשׁ הַתְּפִלוֹת מְדַבֵּר בְּשֵׁשׁ דְּקוֹת בַּיּוֹם, וּבְדְּקוֹת סְפִירוֹת אֵלּוּ קוֹבֵעַ הָאָדָם אֶת עֲצָמוֹ כִּיהוּדִי הַעוֹבֵד אֶת ה'.** הָאִין זֶה מַחֲזִיב כָּל אָדָם לִקְבֹּעַ בְּנַפְשׁוֹ הַחֲלֻטָּה אֵיתְנָה לְקַיֵּם עַל עֲצָמוֹ דְּבַר קִטּוֹן זֶה, וְיִהִי מָה. וּבִפְרָט לַעֲתָ כִּזְזָא אֲשֶׁר הַצְּרוֹת אוֹפְפוֹת אֶת הַכָּלֵל וְאֶת הַפְּרָט, וְכָלֵם זְקוּקִים לְרַחֲמֵי שְׁמִים מְרַבִּים. רַבִּים מִבְּקָשִׁים לְעֲצָמָם סִגְלוֹת מִסְגְּלוֹת שׁוֹנוֹת שְׁאִין יָדוּעַ מְקוֹרָם, בְּעֵת שֶׁהֵם מְדַלְּגִים עַל הַעֲצָה הַמְּפֹרֶשֶׁת בַּתּוֹרָה (דְּבָרִים ד, ז) 'כִּי מִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרִבִּים אֵלָּיו כִּי אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קְרָאנוּ אֵלָּיו'. וְזֶה הַסְּגֻלָּה הַמוֹעִילָה בְּיוֹתֵר, אֵלָּא שֶׁלֹּשָׁם כָּד נִדְרָשׁתׁ תְּפִלָּה כִּהְלַכְתָּה עִם כּוֹנֵן לְכָל הַפְּחוֹת בְּבִרְכַּה רִאשׁוֹנָה.

אוּלָּם נִרְאֶה שְׁאֲחַת הַסְּבוּת הָעֶקְרִיּוֹת לְהַעֲדֵר הַכּוֹנֵן בְּבִרְכַּה רִאשׁוֹנָה, טְמוּנָה בְּכָד שֶׁרַב הָאֲנָשִׁים אִין יוֹדְעִים בְּבִירוֹר אֶת פְּשֻׁטוֹת תַּכָּן כּוֹנֵן בְּרָכָה זֶה. וְהֵגַם שֶׁפְּרוּשׁ הַמְּלִים יָדוּעַ וּמוֹבֵן לְכָל, שֶׁהָרִי הֵם לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ צָחָה וּבִירוּרָה, בְּכָל זֹאת הַלֵּב (הַרְגֵּשׁ) רְחוּק מִכּוֹנֵן הַתְּפִלָּה, מִשּׁוּם שְׁאִין יָדוּעַ וּבִירוֹר לְכָל 'תַּכָּן' כָּללוֹת הַעֲנָן שֶׁל הַבְּרָכָה וּמִשְׁמַעוֹת כָּל פְּסָקָה שְׂבָה.

וְזֶה הָרִי בִירוֹר לְכָל בַּר דַּעַת, שֶׁכּוֹנֵן אֲמִתִּית אִין מִשְׁמַעוֹתָה שֶׁבְּשַׁעָה שֶׁהוּא מוֹצִיא בִּפְהָ אֶת תְּבוֹת הַתְּפִלָּה הוּא מַעֲבִיר בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ אֶת מְלֻחַת הַבְּאוּר, כְּגוֹן שֶׁבַעַת אֲמִירַת 'אֱלֹהֵי אַבְרָהָם' מַעֲבִיר בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ אֶת הַמְּלִים 'הָאֱלֹהִים שֶׁהִשְׁגִּיחַ בְּמִיחָד עַל אַבְרָהָם'. אֵלָּא תַּכְלִית עֲנָן הַ"כּוֹנֵן" הִיא כְּפִשּׁוּטָה, כְּאֵדָם הַמְּדַבֵּר עִם רַעְהוֹ, שֶׁהוּא רוֹצֶה לְבַטָּא אֵיזָה דְּבַר כְּגוֹן שֶׁבַח אוֹ בְּקִשָּׁה, וְהַרְצוֹן לְבַטָּא אֶת תַּכָּן הַדְּבָרִים מִבִּיא אוֹתוֹ לְהוֹצִיא אֶת הַתְּבוֹת בְּשִׁפְתָיו. הוּא אוֹמֵר: לֹא הָאֲמִירָה גּוֹרֶרֶת אֶת הַכּוֹנֵן אֵלָּא הַכּוֹנֵן הִיא הַגּוֹרֶרֶת אֶת הָאֲמִירָה (וְעֵין רַבְּנֵי בַחֲיִי וְיִקְרָא כְּד, י, מוֹבָא בְּאַלְיָה רַבָּה אֲרַח חַיִּים סִימָן ה.).

בְּכָדִי לְהַגִּיעַ לְכָד אִין דִּי בְּסִדּוֹר עִם פְּרוּשׁ הַמְּלִים, שֶׁכֵּן כְּאֵמּוֹר מָה שְׁאִינוּ נִהִיר לְרַבִּים הוּא כָּללוֹת תַּכָּן הָאֲמִירָה וּמָה מַגְמִתָּה, אִין מִבִּינִים אֶת הַקִּשּׁוֹר בֵּין מִשְׁפָּט אֶחָד לְרַעְהוֹ, וּמָה טַעַם בְּחָרוּ אֲנָשִׁי כְּנִסְתָּ הַגְּדוּלָּה דְּיוֹקָא בְּשִׁבְחִים וְתַאֲרִים אֵלּוּ בְּמָקוֹם זֶה. וְזֶה הַגּוֹרֵם שֶׁהֵלֵב רְחוּק מִכּוֹנֵן הַתְּפִלָּה. וְאִין כָּל פְּלֹא שֶׁפַּעֲמִים רַבּוֹת שׁוֹכַח הָאָדָם וּמוֹצֵא עֲצָמוֹ בְּסוּף הַתְּפִלָּה כְּשֶׁלֹּא כּוֹן בְּבִרְכַּת אָבוֹת. כִּי הַמוֹצִיא מִפּוֹ דְּבָרִים וְהַתַּכָּן אִינוּ "מְדַבֵּר אֶל לְבָבוֹ", הָרִי הוּא צָרִיד מִמֶּשׁ לֵאמֹר וְלִכְפּוֹת עֲצָמוֹ בְּמֵאֲמֵץ בְּכָל פַּעַם מִחֻדָּשׁ לְכּוֹן פְּרוּשׁ הַמְּלֻחַת, וּלְעֲצָמָם מַחֲשַׁבּוֹתֵי בְּדָבָר שֶׁלְבוֹ רְחוּק מִמֶּנּוּ.

הַעֲצָה הִיא אֲפּוֹא לְלַמֵּד אֶת בְּאוֹר 'מִשְׁגִּי' הַתְּפִלָּה, וְכֹאֲשֶׁר הַדְּבָרִים יִהְיוּ בְּרוּרִים בְּלִבּוֹ שֶׁל הָאָדָם, מִמִּילָא יִפְנִים אוֹתָם בְּאִפְסָן שֶׁבְּכָל אֲמִירָה יִרְגִּישׁ בְּטַבְעִיּוֹת אֶת כָּללוֹת הַכּוֹנֵן. וְלֹא שִׁיכּוֹן בְּלִבּוֹ "מְלִים", אֵלָּא שֶׁלִּפְנֵי הַתְּפִלָּה כְּבַר יִהְיֶה כָּל תַּכָּן הַבְּרָכָה פְּשוּט וְשׁוֹכֵן בְּלִבּוֹ בְּאִפְסָן טַבְעִי. כְּמוֹ כְּשֶׁאָדָם מְדַבֵּר עִם רַעְהוֹ וּמִזְכִּיר מִשְׁגִּים מְרַבִּים, אֲזִי מִפִּינֵן שֶׁהֵם נִהִירִים לוֹ הָרִי בְּאֲמִירָתוֹ הוּא מוֹדֵעַ מִזֵּד לְכָללוֹת הַמִּשְׁמַעוֹת שֶׁל הַמְּלָה בְּרַגְעָ אֶחָד, וְעַם קֶצֶת תְּשׁוּמַת לֵב הַכּוֹנֵן תְּבוֹא מֵאַלְיָה, בְּלִי לְהַקְדִּישׁ מֵאֲמֵץ מִיחָד וּבְלִי הָאֲרָכָה מִיחָדָה שֶׁל מִשְׁדֵּךְ הַתְּפִלָּה.

אִי לֹאֲזַת רְאִינוּ לִפְנֵינוּ מִצּוּה רַבָּה לְהַפִּיץ תְּמַצִּית בְּאוֹר כָּלְלִי עַל בְּרַכַּת אָבוֹת (מִתּוֹךְ סֵפֶר עַל כָּל סֵדֶר הַתְּפִלָּה שֶׁבְּרַצּוֹנָנוּ לְהוֹצִיא לְאוֹר בְּעֶזְרַת ה'), שִׁיבְאָר אֶת עֲנִינֵי הַבְּרָכָה, מְלַקֵּט מִפִּי סְפָרִים וּמִפִּי סוֹפְרִים. וְכֹאֲמּוֹר, לֹא בְּאֵנוּ לְפָרֵשׁ מְלֻחַת הַבְּרָכָה, אֵלָּא הַחֲבִיבָנוּ בְּעֵמֶק תַּכָּן כָּל קִטֵּעַ לְפָתַח פֶּתַח דַּעַת לִפְנֵי הַמִּתְפַּלֵּל אֲשֶׁר בֵּין וְיוֹסִיף לְקַח, וְאִין זֶה פְּרוּשׁ שְׁנֵתֵן לַעֲנִי בּוֹ בַּעֲת הַתְּפִלָּה, אֵלָּא יֵשׁ לְלַמֵּד וּלְשַׁנֵּן הַעֲנָן בְּתַמִּידוֹת. וּלְגוֹנוּחוֹת הַזִּכְרָה הַדְּגִשָּׁנוּ אֶת עֶקֶר תְּמַצִּית הַדְּבָרִים בְּכָל קִטֵּעַ]. כָּד שֶׁבְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה תַּעֲלֶה מֵאַלְיָה הַכּוֹנֵן הַנּוֹרָצִית, וְה' יִשְׁמַע אֶת תְּפִלָּתָנוּ בְּרַחֲמִים וּבְרַצּוֹן.

ענין הקדמת סדר השבחה לתפלה

בגמרא (ברכות לב, א, עבודה זרה ז, ב) מבאר שהטעם שתקנו שלש ברכות ראשונות 'אבות' 'גבורות' ו'קדשת השם' בתחלת התפלה, הוא משום שצריך האדם לסדר שבחו של הקדוש ברוך הוא, ואחר כך יתפלל על בקשותיו, ולמדו זאת מתפלת משה שאמר (דברים ג, כד) 'אדני אלוקים אתה החלוף להראות את עבדך את גדלך ואת ירך החזקה וגו', ואחר כך בקש 'אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו'.

ונאמרו בזה כמה טעמים:

א. בפשטות, הענין בזה הוא הנהגה של כבוד ודרך ארץ, שבטרים נעסק בבקשותינו ובצרכי עצמנו נקדים לעסק בכבודו של מקום¹. ועוד שזה עצמו מחלקי עבודת ה' שבתפלה לבכרו ולשבחו² על גדלו ומזבו.

ב. אולם יש בכך ענין נוסף, כי תפלה נכונה היא כאשר האדם מציר לנגדו כמו חי שה' קרוב אליו ומאזין לתפלתו³, וכמו שאמרו: (סנהדרין כב, א) 'המתפלל צריך שיראה עצמו כאלו שכינה בנגדו שנאמר שויתי יי לנגדי תמיד'. ובכדי שייגיע האדם לכך מתוך הכרה בהירה ובהתעוררות רגשי לבו ונפשו, אזי כשהוא משוה את ה' בנגדו, עליו לברר לעצמו לפני מי הוא עומד ולבטא במדיק את מלוא השגתו והפרכתו בשם באיזה אופן הוא משיג אותו, וכל עוד שאין הדבר מגדר בלבד חסר בשלמות עמידתו נכח פני ה'⁴.

ג. עוד בארו בזה שהשבחה בא בחזק עצמי לבסס בקרבנו בלב שלם את ההשקפות היסודיות שעליהם מבססת עבודת התפלה, והם: שכל הפקשה בחדסד גמור מאת ה' האוהבנו ורוצה בטובתנו ומשגיח עלינו (אבות), ומתוך הכרה שהכל נתון בידו (גבורות), ושאין בזה אחר לפעל אצלו מלבדו (קדשת השם)⁵.

ולאמתו של דבר זו היא הצורה הנכונה לעמוד בתפילה, להקדים ולהביע תחילה את הסיבות שבגללן אנו מבקשים מה' ומייחלים שיעתר לתפילתנו. ותדבר גם מועיל לקבלת התפלה ברצון לפני ה', בכך שמבטאים את הבטחון בקבלת התפלה⁶.

והוא מיסודות ענין התפלה ועבודת ה', שעל ידי הכרה עמקה בהשגחתו והתבוננות במדותיו פותחים שערי ברכה ושלפ טוב, ומעוררים את מדת הרחמים⁷. וכעין שאמר ה' למשה שבכל עת שישאל יזכירו את שלש עשרה מדות הרחמים ויעיל לעזור רחמים עליהם⁸, שכן רצון ה' שהנהגתו וגלוי שכינתו בארץ תהיה משפעת מופשי התחנותים ומתקף הכרתם.

1. ספרי וזאת הברכה פיסקא ב, ועיין ספרי בהעלותך מז.

2. עיין ברכות לא, א וברש"י שם ד"ה יכול, שברכות שבחו של מקום נקרא 'תפילה'.

3. עיין להלן בכוונת תיבת 'אתה' בהערה.

4. וכן כתב הספורנו על הפסוק (בראשית טז, יג) 'ותקרא שם ה' הדובר אליה אתה א-ל-ראי - הנה קריאת שם ה' היא התפלה אשר בה שבחו של הקב"ה במחשבת המתפלל או בדבריו כאמרם ז"ל לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל, כי בזה יכיוון המתפלל לא-ל יתברך, כענין שויתי ה' לנגדי תמיד.

5. הרשב"א בביאורי אגדות (מובא ב'הכותב' על עין יעקב ברכות לב, א), פירוש רבי יוסף קארו עה"ת שמות י, א. דרשות ר"י אבן שועב ואתחנן, עקידת יצחק שער נח, בית אלוקים שער התפילה פרק ב.

6. של"ה ראש השנה תורה אור אות טו, מהר"ל נתיב העבודה פרק יב. וכן כתב רבינו בחיי (דברים יא, יג) שכה השפעת התפילה תלויה בתוקף ההכרה שהכל תלוי בהשגחת ה', ועל האדם להאמין שבכח תפילתו יכול לשנות את הכל מעיקרו.

7. רבינו יונה ברכות ב,ב, שו"ת הרשב"א חלק ה סימן נ', ספר החינוך מצוה תל, הר"י עראמה בעל 'עקידת יצחק' בסוף ספר 'חזות קשה'.

8. עיין באר הגולה למהר"ל הבאר הרביעי - 'כי הש"י נמצא אל האדם כמו שהאדם נמצא אצל הש"י וכו'.

כללות תכנה של ברכת אבות

ברכה זו הפותחת את תפלת העמידה, חלקה הראשון עוסקת בתארי של הקדוש ברוך הוא, ומשמשת כפתיחה לכל שמונה עשרה הברכות, והוא בעין שם ומלכות אריכתא⁹. אולם יש גם בונה פרטית לברכת אבות בשלעצמה¹⁰, שהאדם בא לבטא בה את היחס המיוחד וההשגחה המיוחדת שיש לעם ישראל מאת ה' יתברך, שדבר זה החל מזמן האבות¹¹.

פי יש לדעת שבהירות עם ישראל והיות ה' לנו לאלקים, הוא אחד היסודות העקריים ביותר בעבודת ה'. וכל חובת התורה והמצוות המוטלת על עם ישראל, נובעת רק בשל בחירה זו שבהר בנו ה', שאנו נהיינו לו לעם והוא אלקינו, וכמו שפתח הקדוש ברוך הוא בעשרת הדברות 'אנכי יי אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים'. וידיעים דברי הפוזרי (מאמר א אות כו) שמוכיח מפסוק זה שזהו הסבה שרק עם ישראל נתחייב בכל המצוות, מפיון שבכך ה' עשה אותנו לעמו.

דרך מיוחדת זו של עם ישראל בהתקשרותו לקדוש ברוך הוא יש לה משמעות מיוחדת לענין התפלה, כפתיחה (דברים ד, ז): 'כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרבים אליו כפי אלקינו בכל קראנו אליו'. ולכן בפתיחת התפלה מצינים בראש ובראשונה את ההכרה כי הוא אלקינו הקרוב אלינו, שעל פני אנו מתפללים אליו ומבקשים ממנו¹². ובתפלתנו אנו מביעים את ההכרה בכך ש'ה' יתברך אף שקדשתו נשגבה במרומים, מנהיג את העולם באפן נוכח ושכינתו בארץ, והריחו עומד לנגדנו קשוב ומאזין למשאלותינו ובקשותינו.

אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך.

פסוק הוא (תהלים נא, יז), ותקנו חכמים לאמרו לפני התפלה (ברכות ג, א), שפשאנו באים לעמוד ולהתפלל לפני ה', אנו צריכים לבקש תחלה על דבר זה עצמו, שיהיה באפשרותנו להתפלל לפניו ולהללו ותהיה התפלה מקבלת¹³, כי אפילו לפתח את פינו איננו יכולים מבלי עזרתו.

ענין הברכה

המשג 'ברכה' אינו כמו שטועים רבים שהוא כמו 'תודה', שאם פן היינו צריכים לומר 'ברוך אתה יי שאתה בורא פרי העץ', כמו במודים, אלא כל הברכות (מלבד 'מודים' ו'נודה לד') הם 'שבח', דהיינו אמירה של התפעלות מגדלת ה', הבאה מתוך הכרה שהוא בעל הפעלה המעוררת התפעלות. שמפיון שאנו רואים פעלה של ה', אנו רואים בכך התגלות מסוימת שלו יתברך, שלענינו מתבטאת הופעתו

9. 'אלוקי אבותינו אלוקי אברהם וכו' הוא הרחבה של 'אלוקינו', והגדול הגבור והנורא הוא במקום 'מלך העולם' באופן מפורט. וכאשר יבאר להלן.
10. וראיה לזה ממה שתיקנו בברכת מעין שבע בתחילה את ההקדמה 'ברוך אתה ה' וכו' אלוקי אברהם וכו', ואחר כך הזכירו את תוכן הברכה הראשונה בתמצית בתיבות בודדות, כמו בשאר הברכות 'מגן אבות בדברו, מחיה מתים במאמרו'.
11. בית אלוקים שער התפילה פרק ח.
12. ראה לעיל הערה 6.
13. רבינו יונה ברכות ג, א, אבודרהם.

בתורת 'בורא פרי העץ', 'פוקח עורים', וכן כל ברכה. ומפנין שאנו מפירים בכך ש'ה' יתברך הוא הפועל עניין זה, אנו משבחים ומברכים את שמו אשר נבר עתה לעינינו. ויכמו כן בברכת המצוות מתבטאת הופעתו בתורת מצוה, וכן ברכות הבקשות שבתפלה הם מצד הופעתו שאנו משיגים אותו לנגדנו בכונתנו כמי שעושה את מה שבקשנו.

ברוך

בפרוש מלת 'ברוך' ¹⁴ התקשו המפרשים ¹⁵, יש שפרשו שהוא שבת או תאר להקדוש ברוך הוא שהוא מקור הברכות ¹⁶, עוד יש פרוש ש'ברוך' היינו מהלל ¹⁷, כלומר שעל ידי אמירתי אני עושהו מהלל ¹⁸. ויש שפרשו על פי דרך הסוד שנכון לברך את ה' שיתפשט טובו לבריותיו ¹⁹. ובשעת התפלה קשה לכוון במה כונות, ונראה העצה למזגם בכונה כללית שבא להביע שבח ומעלה מתוך רגש התפעלות.

אתה

אחד העניינים המיוחדים בנחם כל הברכות הוא, שאנו פונים אל הקדוש ברוך הוא בנכות, בדרך שבחו של מלך שאומרים שבחו בפניו. ובמידה צריך האדם לכוון לבו לזה בתפלת העמידה, שכל ענינה עמידה נכח ה' וישיבנה לנגדו ²⁰, כאמור. אמנם בהמשך הברכה לפעמים עוברים לדבר בלשון נסתת, וטעם לדבר באר בשו"ת הרשב"א (ח"ה סימן נב) שמאחר שבאמת אין אנו משיגים את מהותו של הקדוש ברוך הוא, אך מצד שני אנו מרגישים ומשפילים בברור את נוכחותו על בן מתחלפת הישגתנו בו מנוכה לנסתת.

וי

הכונה הפשוטית של שם 'אדני', הוא 'אדון חבל', שזו ההופעה הגלויה שאנו משיגים את ה', שהוא האדון והבעלים שלנו ושל כל הנבראים. וידעת השלחן ערוך וארה חיים סימן ה' וכן דעת המקבילים צריך לכוון גם את השם ככתיבתו 'י-ה-ו-ה', שבגנתה היא שהוא 'היה הוה ויהיה', כלומר שהוא הוה תמיד, מחייב המציאות, שאין מציאותו צריכה סבה קודמת לה, אלא הוא סבת כל התוויות. ומפרש בתורה שזה הוא

14. כל זה צריך הרחבה, ויבאר בעושה"ת במסגרת הראויה.

15. כי אם נפרש שהוא כעין איחול ותפילה שאנו מברכים אותו שיתרבה ויתחזק ויהיה לו כל הברכות, כמו שמברכים אדם בשפע והצלחה, לכאורה יש בכך אף משום פחיתות כבוד שהאדם מאחל ברכה לה' כדי לזכות נזק לברכתו, ספר החינוך מצוה תל

16. ספר החינוך שם, אבודרהם ברכות השחר, ספר העיקרים מאמר ב פרק כו.

17. בספרים מובא שזה הפירוש המורגל בפי ההמון, בסידורים עם עברי-טיטש מפרשים ברוך - 'גילויבט' דהיינו מהולל. וכן נראה דעת אברבנאל בראשית כז, וחזקוני בראשית כד.

18. אבל אין הכוונה בזה על מה שתמיד הוא מהולל בפי כל, שזה נקרא 'מבורך' ולא 'ברוך'.

19. שו"ת הרשב"א ח"ה נ' - נא, רבינו בחיי דברים ח', בית אלוקים פרק כ, נפש החיים שער ב, חיי אדם הלכות ברכות סימן ו' בשם הגר"א. מאמרי אדמו"ר הזקן תק"ע מאמר 'עניין וסדר'.

20. וכמו שאמרו (סנהדרין כב, א) 'המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכנה כנגדו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד'. וכתב ב'מסילת ישרים' (פרק יט) 'וכשאתה מתפלל דע לפני מי אתה מתפלל, צריך שיסתכל האדם ויתבונן היטב, וכו' שהוא עומד ממש לפני הבורא יתברך שמו ונושא ונותן עמו וכו', אמנם מי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב, יוכל לקבוע בלבו אמיתת הדבר, איך הוא בא ונושא ונותן ממש עמו יתברך, ולפניו הוא מתחנן ומאתו הוא מבקש, והוא יתברך שמו מאזין לו מקשיב לדבריו, כאשר ידבר איש אל רעהו, ורעהו מקשיב שומע אליו. וזה לשון ה'חזון איש' (קובץ אגרות ח"א אגרת כ"ג) 'עבודה נאצלה בתפילה לציר כו' חי איך שהקב"ה שומע את שיח שפתינו ומאזין הגיון הלב'.

השם העקרי שנקרא בו הקדוש ברוך הוא²¹ בשמו הפרטי כביכול, ומפאת יראת השם הנכבד, ומפאת עמק המושג המכון בו, נרתעים אנו מקדשותו ואסור לנו להוציא אותו מפנינו, אלא מכבדים זאת בשם אדנות.

אלהינו

הפונה הפשטית של 'אלקים' היא שליט חזק כל יכול, (– תקיף בעל היכולת ובעל כל הכחות), אולם יש לדעת שבתבה 'אלקינו' יש פונה נוספת על 'אלקים'²², והיא שהוא האלקים שלנו, של עם ישראל. ואף שהמושג אלקים הוא דבר כללי, נתן ליחסו לאמה אחת או לאדם פרטי, והמשמעות היא שהאלקים מעניק לו יחס מיוחד ומשגיח עליו כאלו הוא אלקים מיוחד לו. ולדבר זה זכה עם ישראל שה' האלקים הגדול והנורא בחר בנו להיות לו לעם סגלה, והוא נעשה לאלקינו המשגיח עלינו ודואג לנו באפן מיוחד. וכאמור, אנו מקדימים זאת בנמוק יסודי לתפלתנו שאנו מכירים שהקדוש ברוך הוא מתעניין ופועל ומתערב בכל אשר נעשה בארץ, ובהיותו אלקינו הוא קרוב אלינו ונוכח למולנו, קשוב לתפלתנו ומתחשב ברצוננו.

ואלהי אבותינו

ראשית הקשר המיוחד בין האלקים ועם ישראל, החל עוד מימי האבות, ומאז כבר נקרא שמו עליהם באלקיהם המיוחד להם, דהיינו שזכו ליחס מיוחד והשגחה מיוחדת לשמורם ולהצליח דרכם. ואף שבכל התורה עקר ענין בחירת עם ישראל הוא מציאת מצרים, שאז נתהוותה מציאות האמה, בהנהגה אלקית נפית גלויה, ורק אז נתנה להם התורה. וכמו שזנפר בעשרת הדברות והרבה פעמים בתורה, פי יסוד וספת החובה לקיום התורה הוא מחמת יציאת מצרים. אולם לענין התפלה חוזרים לשרש אל האבות, והברכה גם חותמת ב'מגן אברהם' ולא 'מגן עם ישראל'. פי עצם הקשר והיחס וברית הידידות עם ה' – שהוא יהיה דואג ומשגיח עלינו ואנחנו נהיה עוסקים בעבודתו, דבר זה כבר היה אצל האבות במלואו²³, והוא מה שאמרו: 'תפלות אבות תקנום' (ברכות כו, ב). שהאבות הם שפכשו את הדרך והמשיכו את הנהגת ה' בזה העולם והיותו קרוב לשועת תקוראים אלו²⁴. ועוד יש לנו מפרה מיוחדת להזכיר את האבות, כדי שזכותם תסיע בעדנו שתפלתנו תתקבל. וזו אחת מדרכי התפלה לעורר זכות הקדמונים וברית האבות, לבקש שגם אם אין אנו ראויים שיפנה שם ה'

²¹. (שמות ג, טו) 'ויאמר עוד אלקים אל משה, כה תאמר אל בני ישראל יקו"ק אלוהי אבותיכם אלוהי אברהם וגו' שלחני אליכם זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר'.

²². וכמו שכתב הגר"א באדרת אליהו (פרשת דברים פסוק ה).

²³. כמו שכתב רש"י על הפסוק (שמות טו, ב) 'א-להי אבי' – לא אני תחילת הקדושה, אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלהותו עלי מימי אבות'.

²⁴. וזהו מה שאמרו בגמרא (פסחים דף ק"ז, ב, וברש"י על התורה) על הפסוק בפרשת לך (בראשית יב, ב): 'ואעשך לגוי גדול' – זהו שאומרים אלוהי אברהם. כי מה שאומרים בתפילה 'אלוהי אברהם' מובנו כאמור, שהאבות ייסדו והמשיכו על ידי עבודתם את המציאות שה' קרוב לשמוע את תפילות ישראל. וזה נרמז בפסוק 'ואעשך לגוי גדול', דהיינו שזרע אברהם יגיע למדרגת 'כי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים וגו'.

עלינו ושתשמע תפלתנו מצד עצמנו, באים אנו מצד שהוא אלקי אבותינו, וזכותם תעמד לנו, ואנו מוצאים שנקב יעקב אבינו הזכיר את אבותיו בתפלתו²⁵, וכן משה רבנו בתפלתו²⁶.
 וכן כאשר יעקב אבינו בא לברך את בני יוסף, אמר (בראשית מו, טו) 'האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק, האלהים הרעה אתי מעודי עד היום הזה'. ונמסוק זה יש לנו ללמוד את פרוש המושג 'אלקי אבותינו' שיש לו משמעות בפולחן, כלומר, הן שה' השגיח והיטיב עם האבות, ועוד כלול בזה שהאבות עבדו את ה' והתהלכו לפניו²⁷. שכן אלו שני צדדים של אותו המטבע, האבות עבדו את ה', וה' השגיח עליהם, ושני הדברים באחד הם המשמעות של 'אלקי אבותינו'.
 ועוד יש בזה ענין נשגב מסתרי החכמה, שהאבות על ידי עבודתם ותקף הכרתם הם שעזרו והמשיכו את השראת השכינה בארץ, והביאו להנהגה אלקית יותר גלויה בעולם. וכמו שאמרו חכמינו ז"ל 'האבות הן הן המרפכה'²⁸. והם נחשבים כשרש והתחלה לכלל השתלשלות העולם²⁹.

א-להי אברהם. א-להי יצחק. וא-להי יעקב.

אנו מפרטים כל אחד מהאבות בפני עצמו, שכן כל אחד מהם זכה להשגחת ה' עליו בזכות עצמו³⁰, וכל אחד מצד עצמו היה בכחו להיות סבה שתחול השגחת השכינה עליו ועל בני בניו. ולעם ישראל עומדת הזכות שכל שלשת האבות הגיעו לידי מדרגה זו. עוד מבאר בפפרים פי הזכרת שם ה' על האבות היא גם מכלל תקדמת סדר השבח, כלומר שבהזכרת שבה זה אנו מכינים את מבטנו ותפלתנו אל ה' כפי ההשגה שהשיגו האבות במציאותו והנהגתו יתברך³¹.
 ובהיות שפגנו עבודתם של שלשת האבות ועמידתם נכח פני ה' היה שונה מאחד למשנהו, ומפיון שאנו רוצים לקרוא את שם ה' בשלמותו, מכל צדי התאר שאנו משיגים בו, על פן אנו מצינים את ה' באלקי כל אב בפני עצמו, שכן כל אב השיג את ה' יתברך באופן ייחודי. כידוע שאברהם השיג את מדת חסדו של הקדוש ברוך הוא, בכתוב 'תתן' – חסד לאברהם' (מיכה ז, כ), ועבד את ה' במדת האהבה באמור 'אברהם אהבי' (ישעיה מא, ח). ואלו יצחק עבד את ה' כפי הופעתו במדת הגבורה ועבודתו היתה בדרך של פחד, בכתוב 'פחד יצחק' (בראשית לא). ויעקב השיג את מדת הרחמים הממצעת, ועבד את ה' במדת ה'אמת' הממוזגת, בכתוב 'תתן אמת ליעקב' (מיכה שם).

25. בראשית לב, י.

26. שמות לב, יג.

27. אלא שביחס לעצמו לא רצה יעקב אבינו בענוותנותו להזכיר זכותו ועבודתו, והזכיר את טובת ה' עמו. וכן אנו מוצאים עקרון זה בעת שאברהם השיב את אליעזר בפסוק (בראשית כד, ז) ה' א-להי השמים אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי וגו', הוא ישלח מלאכו לפניך, הזכיר את טובת ה' עמו, ואילו כאשר אליעזר סיפר זאת אמר (שם כד, מ) ה' אשר התהלכתי לפניו ישלח מלאכו אתך. דהיינו שהזכיר את עבודת אברהם לפני ה'.

28. בראשית רבה מז, ו, ועיין עוד במדרש (שם רבה יט, ז) 'עמד אברהם והורידה וכו' עמד יצחק והורידה וכו'.

29. מהר"ל נתיב העבודה פרק י.

30. וכפי שאמר הקב"ה למשה ללמד את בני ישראל כיצד לכוונתו (שמות ג, טו): 'ויאמר עוד אלוהים אל משה, כה תאמר אל בני ישראל יקו"ק אלוהי אבותיכם אלוהי אברהם אלוהי יצחק ואלוהי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעלם זה זכרי לדר דר'.

31. 'לפי שאין כל אדם יכול להשכיל מציאות מי שאינו גוף ולא כח בגוף, לכן תקנו כך שנשלט דעתנו לנגד דעתם ונאמרהו בלשון שהוא ית' אמרו למשה במעמד הסנה אנכי אלוהי אברהם וגו' (דרשות רבינו יונה פרשת פקודי), ועיין מו"נ ח"ג נא, שו"ת הרשב"א ח"א סימן תכג, שיעורי דעת (טלו) ח"ג שיעור ג.

ויש להוכיח כן גם ממה שכתבו הראשונים (תוס' ברכות מ, ב ד"ה אמר, וראה להלן תירוצו של הרא"ש) שאף שכל ברכה צריכה הזכרת מלכות, 'אלוהי אברהם' הוא כמו 'מלכות', שאברהם המליך את הקב"ה על העולם. ומדבריהם עולה שכשאנו אומרים 'אלוהי אברהם', כוונתנו לתת שבח ותואר לה' כפי שאברהם השיג את מציאותו.

הָאֵל

שְׁלִיט חֹק וְתִקְיָה³², וְהוּא עֶצֶם הַשֵּׁם וּמַחְבֵּר לְהַמְשִׁיךְ הַתְּאָרִים 'הָאֵל הַגָּדוֹל' וְכו'.

הַגָּדוֹל³³

'גָּדוֹל' מִשְׁמָעוּתוֹ שֶׁפָּאָשֶׁר רוֹאִים אֶת הַבְּרִיאָה, רוֹאִים אֶת הוֹפְעַת ה' בְּאֶפֶן שֶׁל הַתְּפַשּׁוּת וְהַטָּכָה עַד בְּלִי גְבוּל³⁴, וְהוּא הַנִּקְרָא 'מִדַּת הַחֶסֶד'. וְהוּא בְּנִגַּד מִדַּתוֹ שֶׁל אֲבִירָהּ אֲבִינוּ³⁵. וְכֵן אָמְרוּ בְּתַנָּא דְּבִי אֱלִיהוּ זוטא (פֶּרֶק כג) 'הַגָּדוֹל שֶׁגָּדַלְתָּ עַל כָּל מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית'.

הַגָּבוֹר

הוּא צִדּוֹ הַשְּׁנִי שֶׁל הַמַּטְבֵּעַ, שֶׁמִּלְכָּד רֵאשִׁית טוֹבוֹ וְחֶסֶדוֹ, הָרִי פָאָשֶׁר מִתְּבוֹנָנִים בְּבְרִיאָה נֹכְחִים לְחוּשׁ גַּם בְּמִדַּת שְׁלִיטָתוֹ הָאֲדִירָה שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּבְרִיאָה, וְנִתֵּן לְחוּשׁ פִּיצָד כָּל חֲלָקֵי הַהִנְהָגָה נְתוּנִים בְּיָדוֹ, וְכֵמוֹ שֶׁמִּפְרָט בְּכִרְפַּת 'אַתָּה גָבוֹר', פִּיצָד הַחַיִּים וְהַמּוֹת הַנִּפְּלָה וְהַסְמִיכָה הַחֲלִי וְהַרְפּוּאָה, הַכֹּל נִתּוֹן בְּיָדוֹ יִתְבָּרַךְ³⁶. וּמִכָּתוּב זֶה הַמְעוֹרָר רִגְשׁוֹת פֶּחַד וְחֶרֶדָה וּבִטּוֹל כְּלָפִי ה', הוּא בְּנִגַּד מִדַּתוֹ שֶׁל יִצְחָק אֲבִינוּ.

וְהַנּוֹרָא

תֵּאָר זֶה שׁוֹנָה מִגָּדוֹל וְגָבוֹר, כִּי גָדוֹל וְגָבוֹר הֵם תְּאָרִים הַמְתְּאָרִים אֶת פְּעֻלָּתוֹ כְּפִי אֲשֶׁר מוֹפִיעַ לְפָנֵינוּ, וְאֵלּוֹ תֵּאָר 'הַנּוֹרָא' מִתִּיחַס לְעֶצְמוֹת קִדְשָׁתוֹ, שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ בְּעֶצְמוֹ נִעְלָה וּמְרוֹמָם מִכָּל הַשָּׁנָה, עַד שֶׁנִּרְתָּעִים אֲנִי מִלְחָשֵׁב בּוֹ וְלִהְיוֹת אֶת מַחֲוָתוֹ, וְכַעֲנִין הַכְּתוּב 'נּוֹרָא תִהְלֵת'³⁷.

כְּמוֹ כֵּן הַתְּאָרִים 'הַגָּדוֹל וְהַגָּבוֹר' אֵינֶם תְּלוּיִים בְּהַתִּיחָסוֹת הַנִּבְרָאִים אֵלָיו, לְעֻמַּת זֹאת 'נּוֹרָא' הוּא תֵּאָר הַקְשׁוֹר בְּהַתִּיחָסוֹת הַנִּבְרָאִים אֵלָיו, שֶׁהוּא כֵּזֶה שֶׁחֲבָרִיּוֹת נִרְתָּעִים מִקִּדְשָׁתוֹ וּמְרוֹמָמוֹתוֹ. וְלִכֵּן הַשָּׁנָה זֹאת שִׁיכָת דּוֹקָא לְקְרוֹבִים אֵלָיו וּמִתִּיחָסִים לְמַצִּיאוֹתוֹ.

וּמִכָּמָה מֵאֲמָרֵי חֲז"ל מְבֹאָר שֶׁ'הַנּוֹרָא' פִּירוּשׁוֹ הַמְשָׁרָה שֶׁכִּינָתוֹ בְּקִרְבָּנוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ³⁸ וּמוֹפִיעַ בְּנּוֹרָאֵתֵינוּ, [כְּלוּמָר שֶׁהוּא פּוֹעֵל מַעֲשִׂים שֶׁהֵם לְמַעַלָּה מִגָּדוֹל וְגָבוֹר, וְחֵינֵינוּ הַנִּסִּים הַנִּקְרָאִים 'נּוֹרָאוֹת'³⁹].

32. רמב"ן בראשית יז, א, אבן עזרא שמות ג, טו.

33. בגמרא (ברכות לג, ב) מְבֹאָר שִׁסְדוֹ שְׁבָחִים אֵלּוֹ עַל פִּי הַפֶּסֶק שֶׁאִמַּר מֹשֶׁה (דְּבָרִים י, יז) 'כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֲדוֹנִים וְהַגָּדוֹל הַגָּבוֹר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יֵשֵׁא פָנִים וְלֹא יִקַּח שׁוֹחַד'. וְאֵין אֲנוּ רֹשָׁאִים לְהוֹסִיף שְׁבָחִים אַחֲרֵיהֶם לְשֹׁמוֹ יִתְבָּרַךְ.

34. וְכֵן אֵיתָא - 'אֵת גָּדוֹל' - זֶה מִדַּת טוֹבָךְ שֶׁנֶּאֱמַר 'וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כַחַ ה'' (רש"י דְּבָרִים ג, כד, ספרי פִּנְחָס ג), וְעֵינֵינוּ מֵהַרש"א וְלִתּוֹרַת חִיִּים עֲבוּדָה זֶרֶה ז, ב.

35. עֵינֵינוּ רִבִּינוּ בַּחֲזִי (דְּבָרִים י, יז) - 'הַגָּדוֹל' - בַּחֶסֶד, הַגָּבוֹר - בְּדִין, וְהַנּוֹרָא - בְּרַחֲמִים. וְאֵלּוֹת כָּלל הַמְדוּת הָעֲלִיוֹנוֹת הַנִּקְרָאוֹת אֲבוֹת, שְׁעִלְיָהֶן נֶאֱמַר (בְּרָאשִׁית רַבָּה מו, ו) הַאֲבוֹת הֵן הֵן הַמְּרַכְבֵּה'. (וְעֵינֵינוּ 'שְׁעָרֵי אֹרֶה' שֶׁעַר הַהִסְפִּירָה הַשִּׁישִׁית).

36. וְנִכְלָל בְּזֶה מַה שֶׁמִּיטִיב לְצַדִּיקִים וּמַעֲשִׂים לְרַשְׁעִים, וְהוּא מַה שֶׁאִמְרוּ בְּתַנָּא דְּבִי אֱלִיהוּ זוטא (פֶּרֶק כג) 'הַגָּדוֹל שֶׁגָּדַלְתָּ עַל כָּל מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית, הַגָּבוֹר שֶׁאֵתָּה מִתְּגַבֵּר לְהִיפָּרַע מִעֲבוּרֵי רִצּוֹנִי'.

37. שְׁמוֹת טו, יא וּבְרָשִׁי וְאֲבֵן עֲזָרָא שֵׁם. וְיֵשׁ שְׁמַפְרָשִׁים 'נּוֹרָא' רַק כְּפִשּׁוּטוֹ, יִרְאִיו הַמְטִיל מוֹרָא, וְיֵשׁ לְהוֹכִיחַ שְׁאִינוּ כֵן, שֶׁהֵרִי אִמְרוּ בַּגְמָרָא (בְּרָכוֹת לג, ב) עַל אֶחָד שֶׁרָצָה לְהוֹסִיף שְׁבָחִים בְּתַפְלָתוֹ וְאִמַּר 'הַגָּדוֹל הַגָּבוֹר וְהַנּוֹרָא וְהַעֲזוֹן וְהִירְאִיו הַחֹזֶק וְהָאֲמִין וְכו'". הֵרִי מוֹכַח שֶׁ'נּוֹרָא' הוּא עֲנִיין אַחֵר מִ'רְאִיו'.

וְלִכֵּן אֵיתָא שֶׁ'הַנּוֹרָא' מִקְבִּיל לְכִרְכַּת 'אַתָּה קְדוֹשׁ', שֶׁתּוֹכְנָה עוֹסֵק בְּבַחֲבִינָה זֶה שֶׁל קְדוּשַׁת הַשֵּׁם שֶׁהוּא בְּלִתִּי מוֹשֵׁג וְאֵין כְּמוֹהוּ, וְהֵיא מְכוּוֹנָת כְּנֶגֶד יַעֲקֹב. (פֶּרֶקִי דְּר"א א פ"ל וּפ"ד, שְׁבִלֵי הַלֵּקֶט הַלְכוֹת תְּפִלָּה עֲנִיין יח בִּשְׁם אֲגָדָה, שו"ת הַרש"ב"א סִימָן תכד ח"ה סִימָן קטו, אַבּוּדְרָהֶם, רִבִּינוּ בַּחֲזִי דְּבָרִים י, יז, סֵדֶר הַיּוֹם, גְּבוּרוֹת ה' לְמַהֲר"ל פֶּרֶק מ"ד).

38. (יְרוּשָׁלַיִם מְגִלָּה פֶּרֶק ג' הַלָּכָה ז) 'אֵין נּוֹרָא אֵלָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דְּכַתִּיב (תְּהִלִּים סח, לו) 'נּוֹרָא אֱלֹהִים מִמְּקֹדֶשׁ', וְכֹמוֹן שֶׁחִבֵּר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בֵּא יְרִמְיָהוּ וְלֹא אִמַּר נּוֹרָא, וְכֹמוֹ אֲנִשִּׁי כְּנֶסֶת הַגָּדוֹלָה וְחִידִּשׁוּ אֶת אֲמִירַת 'וְהַנּוֹרָא' (יוֹמָא סט, ב): 'וְאֵלּוֹ הֵן נּוֹרָאוֹתֵינוּ, שֶׁאֵלְמָלָא מוֹרָאוֹ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הֵיאָךְ אֹמֵרָה אַחַת יְכוּלָה לְהַתְקַיֵּים בֵּין הָאוֹמוֹת'.

39. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים י, כא) 'אֲשֶׁר עָשָׂה אֶתְךָ אֶת הַגָּדוֹלוֹת וְאֶת הַנּוֹרָאוֹת הָאֵלֶּה', (תְּהִלִּים קו, כב) 'פְּעֻלָּאוֹת בָּאֶרֶץ חֶם נּוֹרָאוֹת עַל יָם סוּף'.

וְזֶה הַטָּעַם שֶׁשָּׁבַח זֶה מִתְּיָחָם לְבָחִינָת יַעֲקֹב אֲבִינוּ שֶׁ' בְּכָר בָּחַר בּוֹ וּבָא לְשִׁבּוֹן אֲצִלּוֹ, 'כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יֵה יִשְׂרָאֵל לְסִגְלָתוֹ' (תהילים קלח, ד), וּמִצִּינוּ שֶׁיַּעֲקֹב אָמַר עַל מְקוֹם הַמְּקֻדָּשׁ: 'מִה נִזְרָא הַמְּקוֹם הַזֶּה' (בראשית כח, יז).⁴⁰

א-ל עליון

עַד כָּאן הַבְּרָכָה עוֹסֶקֶת בְּתַאֲרִים⁴¹, וּמַעֲתָה מִתְּחִילִים לְפָרֵט בִּיתֵר הַרְחָבָה אֶת פְּעֻלֹת ה' יִתְבָּרֵךְ, וְהוּא הַרְחָבָה וּפְרוּשׁ עַל שְׁלֹשֶׁת הַתַּאֲרִים שֶׁהִזְכִּירוּ⁴² - הָא-ל הַגָּדוֹל, הַגָּבוֹר, וְהַנּוֹרָא: 'א-ל עֲלִיּוֹן' הוּא הַרְחָבָה שֶׁל 'הָא-ל', בְּלוּמֵר שְׁלִיט חֹזֵק הַשׁוּלֵט עַל כָּל הַכּוֹחוֹת וְהוּא מַעֲלִיָּהֶם⁴³, וְהוּא מְחַבֵּר לְהַמְשִׁיךְ הַדְּבָרִים, א-ל עֲלִיּוֹן שְׁגוּמֵל חֲסִדִּים טוֹבִים⁴⁴.

גומל חסידים טובים

ה' יִתְבָּרֵךְ גּוֹמֵל עִם כָּלֵל הַנִּבְרָאִים חֲסִדִּים טוֹבִים שֶׁהֵם רִיבּוּי הַטּוֹבוֹת שֶׁבְּמִכְלֹל הַבְּרִיאָה עַל כָּל פְּרָטִיָּה. וּכְמוֹ שֶׁפָּתוּב 'עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה' (תהילים פט), 'חֶסֶד יִי מְלֹאָה הָאָרֶץ' (שם לג). וְזֶה מְקַבֵּל לְתֹאֵר 'גָּדוֹל' בְּנֶגֶד אֲבִרָהֶם⁴⁵, כַּנִּל.

וקונה הכל

הַכֹּל שֶׁלּוֹ וְקִנּוּי לוֹ כִּי הוּא בָּרָא הַכֹּל⁴⁶. בְּלוּמֵר שֶׁמֵּאוֹתָהּ פְּעֻלָּה שֶׁל בְּרִיאַת הָעוֹלָם, אָנוּ מִשִּׁינִּים שְׁתֵּי הַתִּיחִסּוּת אֶל ה' יִתְבָּרֵךְ: מִצַּד אֶחָד רּוֹאִים בָּזֶה אֶת טוֹבוֹ וְחֲסִדּוֹ הַמְרַבִּים, וְעַל זֶה אֹמְרִים 'גּוֹמֵל חֲסִדִּים טוֹבִים'. וּמִצַּד שְׁנֵי רּוֹאִים בָּזֶה אֶת עֲצָם שְׁלִיטָתוֹ שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ וְנִתָּן בְּיָדוֹ. וְהוּא מְקַבֵּל לְתֹאֵר 'הַגָּבוֹר'⁴⁷.

ויזכר חסדי אבות

בְּשָׁבַח זֶה, וּבְהַמְשִׁיךְ עַד סוֹף הַבְּרָכָה, עוֹסְקִים בִּיחָם הַמִּיחָד שֶׁמַּעֲנִין ה' יִתְבָּרֵךְ לָעַם יִשְׂרָאֵל, יַחַם שֶׁהַחֵל מֵאֵז הָאֲבוֹת. וְזֶה אִפֵּן שְׁלִישִׁי שֶׁל גְּלוּי וְהוֹפָעַת ה' בְּעוֹלָם, שֶׁנִּבְרָ בְּפֻעֲלוֹתָיו יַחַם מִיחָד לְקְרוֹבִים אֵלָיו, כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב (יִשְׁעִיָּה מו, טו) 'אֲכֵן אֶתָּה א-ל מְסֻתָּתָר א-לֵהי יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ'⁴⁸. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעִיל, יַחַם

40 עיין זוהר (ח"ב דף עח, ב): 'והנורא, דא יעקב'. ובתיקוני זוהר (דף קכג, א): 'הא-ל הגדול מסטרא דגדולה, והגבור מסטרא דגבורה, והנורא מסטרא דעמודא דאמצעיטא'. ועיין שערי אורה (שם), פרי צדיק פרשת נח אות י.

41 'הרא"ש' (ברכות פרק ו סימן כג) כתב ש'הא-ל הגדול' הוא במקום 'מלכות' הנדרשת בכל ברכה, ולפי זה עד כאן הוא 'שם ומלכות' אריכתא, ורק מכאן ואילך מתחיל עצם הברכה. וכן מוכח גם ממה שהתירו (ברכות לג, ב) לומר 'שבחו של מקום' רק 'הגדול הגבור והנורא', הרי שמכאן ואילך הוא במשמעות שונה.

42 'אבני אליהו' בסידור הגר"א 'אשי ישראל', לרבי אברהם בן הגר"א.

43 רמב"ן בראשית יד, יח.

44 שערי אורה (שם).

45 שערי אורה (שם).

46 ותיקנו לשון זה על שם לשון הכתוב 'קונה שמים וארץ' (בראשית יד, יט) ופירש רש"י שם - 'קונה שמים וארץ' - כמו עושה שמים וארץ ע"י עשייתו קנאן להיות שלו'. ובמדרש תהילים (בוכר מזמור יט) 'אין לך להוסיף על מטבע שטבעו חכמים בברכות, מנין משה רבינו שאמר האל הגדול הגבור והנורא, אוסיפו עליהן מטבעו של אברהם אבינו, לאל עליון קונה שמים וארץ'. ואכן בברכת מעין שבע, במקום 'קונה הכל' אומרים 'קונה שמים וארץ'.

47 אבני אליהו שם.

48 עיין פירוש רס"ג ישעיה שם, ורבינו יונה על הרי"ף ברכות (כא, א)

מִיָּחָד זֶה מִקְבִּיל לַתֹּאֵר 'נֹרָא', אֲשֶׁר מִתְקִים עַל יְדֵי אֱלֹהֵי הַנִּבְרָאִים חֲקֻרִים אֵלָיו אֲשֶׁר מִתְבּוֹנְנִים בְּנִרְאוֹת מִצִּיאוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ שְׂאִין לָהּ חֶקֶר].

שְׁנֵי הַשְּׂבָחִים 'גּוֹמֵל חֲסִדִּים טוֹבִים, וְקוֹנֵה הַכֹּל', בָּאִים גַּם בְּהַקְדָּמָה לְזוֹכֵר חֲסִדֵי אֲבוֹת, בְּלוֹמַר שְׂאֵף עַל פִּי שְׁחֵ' יִתְבָּרֵךְ גּוֹמֵל חֲסִדִּים טוֹבִים לְכָל הָעוֹלָם וְכָל הָעוֹלָם בְּשִׁלְיֻתוֹ, עִם כָּל זֶה יִחַד אֱלֻקוֹתוֹ וְהַשְׁגָּחָתוֹ עַל הָאֲבוֹת וְזָרְעָם⁴⁹. בְּעֶנְיֵן הַפֶּסוּק (דְּבָרִים י, יד–טו) 'הֵן לִי אֱלֻקִּיד הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ. רַק בְּאַבְתִּיד חֶשֶׁק יִי לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזָרְעָם אַחֲרֵיהֶם, בְּכֵם מִכָּל הָעַמִּים כִּיֹּם הַזֶּה'. וְזֶה תְּמִצִּית הַמִּשְׁגֵּ' אֱלֻקִּי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא מִרְכָּב מִשְׁנֵי הַחֲלָקִים יִחָדוּ, שֶׁמִּצַּד אֶחָד הוּא בַּעַל הַכֹּחַ הָאֱלֻקִּי וְהֵינּוּ שֶׁהוּא רַב כֹּחַ לְהִיטִיב וְהַכֹּחַ בְּשִׁלְיֻתוֹ, וּמִצַּד שְׁנֵי הוּא מַעֲנִיק הַשְׁגָּחָה מִיָּחָדָת לַעַם יִשְׂרָאֵל.

בְּאוֹר הַמִּלִּים 'זוֹכֵר חֲסִדֵי אֲבוֹת', בְּפִשְׁטוֹת הֵינּוּ שְׁחֵ' יִתְבָּרֵךְ זוֹכֵר אֶת הַחֲסִדִּים וְהַמִּצְוֹת שֶׁעָשָׂה הָאֲבוֹת לִפְנֵינוּ, וְכִמּוֹ שֶׁמִּצְוֵנוּ שֶׁבִּרְתָּ עִמָּהֶם בְּרִית לְזָכֹר אֶת צְדָקָתָם לְבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם. אָמֵן יֵשׁ מִפְּרָשִׁים שֶׁהַפְּנִינָה שְׁחֵ' זוֹכֵר אֶת הַחֲסִדִּים שֶׁעָשָׂה עִם הָאֲבוֹת, וְהֵינּוּ הַרְצִיז וְהַחֲבָטָחָה לְהִיטִיב עִמָּהֶם, שֶׁגַּם זֶה נִקְרָא 'חֲסִד' כִּמּוֹ שֶׁבִּתּוֹב (דְּבָרִים ז, יב) 'וְשָׁמַר יִי אֱלֻקִּיד לָךְ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֲסִד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתִּיד'. וְכֵן מִצְוֵנוּ (תְּהִלִּים צו) 'זָכֹר חֲסִדוֹ וְאַמּוֹנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל'.

וּמִבִּיא גּוֹאֵל לְבְנֵי בְּנֵיהֶם

פֶּסֶקָה זוֹ בָּאָה לְהוֹסִיף עֲנָנִין חָשׁוֹב, כִּי כָּבֵד נִתְבָּאֵר לְעִיל שֶׁעָקַר בְּחִירַת ה' בְּיִשְׂרָאֵל הָיָה בְּעֵת יְצִיאַת מִצְרַיִם כְּאֲשֶׁר כָּבֵד הָיוּ לַעַם, וְכָל זֶה אֵינוֹ מִצְוִינִים בְּבִרְכָּה זוֹ אֶת בְּחִירַת ה' בְּאֲבוֹת, כִּי בְּלִפִּי עֵצָם הִקְשֵׁר וְעִבּוּדַת הַתַּפְלָה כָּבֵד הַתַּחֲחִיל הַכֹּל מִהָאֲבוֹת. אֲלָא שְׁעָם זֹאת, אֵינוֹ רוֹצִים לְצִיֵּן שְׂאֵחַר תַּקּוּפַת הָאֲבוֹת וְכֶה עִם יִשְׂרָאֵל לְתוֹסֶפֶת מַעֲלָה בְּקִשְׁרָה עִם ה' יִתְבָּרֵךְ, דִּהֵינּוּ מֵאֵז יְצִיאַת מִצְרַיִם שֶׁנַּעֲשִׂינוּ לַעַם וְזָכִינוּ לְהַנְהִיגָה אֱלֻקִּית עַל–טְבָעִית, מֵה שֶׁעֲדִין לֹא הָיָה בִּימֵי הָאֲבוֹת. וְעַל כֵּן אֵינוֹ מוֹסִיפִים שְׂלֹא זֶה בְּלִבָּד שְׂזוֹכֵר חֲסִדֵי אֲבוֹת, אֲלָא גַם זָכִינוּ לְכָךְ שֶׁהַקְדִּישׁ בְּרוּךְ הוּא מִבִּיא גּוֹאֵל לְבְנֵי בְּנֵיהֶם שֶׁל הָאֲבוֹת, וְזֶה הַחֵל בְּיְצִיאַת מִצְרַיִם עַל יְדֵי הַגּוֹאֵל מִשָּׁח רַבִּינוּ⁵⁰, וּמֵאֵז וְאֵילָף הוּא תְּמִיד דּוֹאֵג לָהֶם גַּם בְּדִרְכֵי גַם עַל–טְבָעִית, וְזֶה עִמָּךְ הַמִּשְׁמָעִית 'וּמִבִּיא גּוֹאֵל', שְׂלֹא זֶה בְּלִבָּד שְׂזוֹכֵר חֲסִדֵי אֲבוֹת וּמִנְהִיג אוֹתָם מִפְּרוּם אֲלָא הוּא מִבִּיא לָהֶם גְּאֻלָּה וַיְשׁוּעָה נְסִית עַל יְדֵי שְׁלוֹחִים וּפְעֻלֹת אֱלֻקִּיּוֹת בְּתוֹךְ הָעוֹלָם. וְכֵן נִכָּלֵל בְּזֶה הַבְּטָחַת הַגְּאֻלָּה לְעִתִּיד לְבֹא שְׁגַם בֶּן תִּהְיֶה עַל יְדֵי גּוֹאֵל⁵¹.

49. סֵפֶר הַמִּנְהִגוֹת לְרַבִּינוֹ אֲשֶׁר מְלוּנִיל.

50. כֵּן כָּתַב בַּאֲבוּדָהּ וּבִפְרוּשׁ הַתַּפְלוֹת וְהַבְּרִכוֹת 'לר"י בֵּר יִקָּר שׁוֹמְבִיא גּוֹאֵל' מוֹסֵב הֵן עַל גְּאֻלַּת מִצְרַיִם וְהֵן עַל גְּאֻלַּת הָעִתִּיד.

51. וְלִפִּי הַפִּירוּשׁ שֶׁהַכּוֹנֵה לַמִּשְׁחָה, יֵשׁ כָּאֵן רִמּוֹ לְמַה שֶׁמְבֹאֵר בְּסִפְרֵים שְׂדוּד הוּא 'רִגֵּל רַבִּיעַ' בְּמִרְכָּבָה. (זוֹהַר וִירָא צֵט, א, עֵינִן רַבִּינוֹ בַּחֲדֵי בְּרַאשִׁית לֵב, י, אִמּוּנָה וּבִטְחוֹן לְרִיב"ש פֶּרֶק טו, רִיקָאֲנְטִי סוּף פֶּר' נח) וְכַמִּשְׁךְ לְהוֹכֵרֶת שְׁלוֹשׁת הָאֲבוֹת בְּבִרְכָּה זוֹ.

זוֹכֵר חֲסִדֵי אֲבוֹת – וּמִבִּיא גּוֹאֵל לְבָנֵי בְּנֵיהֶם, לְמַעַן שְׁמוֹ, בְּאַהֲבָה.

זוֹכֵר חֲסִדֵי אֲבוֹת לְבָנֵיהֶם לְגָאֻלָם, וְאֵף אִם תִּמְחָה זְכוּת אֲבוֹת מִבִּיא גּוֹאֵל לְבָנֵי בְּנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ שֶׁהוּא קִים לְעוֹלָם' (טוֹר⁵²).

פֶּסֶקָה זוֹ בּוֹלְלֶת שְׁלֹשָׁה שְׁרָשִׁים רַבִּי עֲצֻמָּה שְׁמֹנָחִים בְּיִסּוּד הַקֶּשֶׁר בֵּין ה' יִתְבָּרַךְ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל⁵³. וְהֵם: א. הַפְּרִיט וְהַשְׁבוּעָה עִם הָאֲבוֹת. ב. לְמַעַן שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. ג. עֲצֵם הַדְּבָר שֶׁהֵם עִמּוֹ. וְיִסּוּד הַדְּבָר מְצִינּוֹ בְּתַפְלַת מִשָּׁה בְּאֶשֶׁר הָטָאוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּרַט שְׁלֹשָׁה יְסוּדוֹת אֵלּוּ: (שְׁמוֹת לֵב, יֵא-וַיְיָ) וַיִּחַל מִשָּׁה אֶת פָּנָיו יְיָ אֱלֹקָיו וַיֹּאמֶר: א. 'לָמָּה יְיָ יַחַד אֵפֶךְ בְּעַמְּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכָה גָדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה'. דְּהֵינּוּ שֶׁהֵם עִמּוֹ מִשּׁוֹם שֶׁהוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם. ב. 'לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם לְהַרְגָּם אֹתָם בְּהָרִים וּלְכַלֵּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה' וְגו'. דְּהֵינּוּ לְמַנַּע חֲלוּל הַשֵּׁם. ג. 'זָכַר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁפָּעֶתָ לָהֶם בְּךָ' וְגו'. בְּפִשּׁוּמוֹ, בְּרִית וּשְׁבוּעַת הָאֲבוֹת.

שְׁלֹשֶׁת הַיְסוּדוֹת הַלָּלוּ הֵם אֵלּוּ שְׁאֵנוּ מְצִינִים בְּתַפְלַתָּנוּ בְּקִצּוֹר נִמְרָץ [בְּדֶרֶךְ הַתַּפְלָה שֶׁתִּקְנֶנָּה בְּדֶרֶךְ שֶׁל מוֹעֵט הַמַּחְזִיק אֶת הַמְּרוּבָּה]. א. 'זוֹכֵר חֲסִדֵי אֲבוֹת' – הַשְׁבוּעָה לְאֲבוֹת וְזְכוּתָם. ב. 'לְמַעַן שְׁמוֹ' – בֵּינָן שְׁעִם יִשְׂרָאֵל קְרוִיִּים עַל שְׁמוֹ, מִמִּילָא יֵשׁ בְּהַצְלָחָתָם בְּבוֹד הַשֵּׁם, וְכֵן לְהַפָּךְ חֵם וְשָׁלוֹם. ג. 'בְּאַהֲבָה', כְּלוֹמַר מִצַּד עֲצֵם הַדְּבָר שְׁאֵנוּ עִמּוֹ, הוּא מַחֲבִב אוֹתָנוּ וְדוֹאֵג לָנוּ. וְכֵן אֲנוּ מְצִינִים אֶת שְׁלֹשָׁתָם בְּבִרְכַּת אֱהָבַת עוֹלָם בְּשִׁחְרִית (לְפִי נֶסֶח סִפְרָד) בְּסִדֵּר הַפּוֹד: 'אֱהָבַת עוֹלָם אֲהַבְתֶּנּוּ' – 'בְּאַהֲבָה', 'בְּעִבּוֹר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל' – 'לְמַעַן שְׁמוֹ', 'וּבְעִבּוֹר אֲבוֹתֵינוּ שֶׁמְבָחוּ בְךָ' – 'זוֹכֵר חֲסִדֵי אֲבוֹת'⁵⁴.

מֶלֶךְ עוֹזֵר, וּמוֹשִׁיעַ, וּמַגֵּן:

ה' דוֹאֵג לְיִשְׂרָאֵל בְּשִׁלְשָׁה אֲפָנִים. הַמַּעֲלָה בְּיוֹתֵר הוּא 'מַגֵּן'⁵⁵, שֶׁבְּאֶשֶׁר זָכָאִים לְכָךְ הוּא מַגֵּן עֲלֵינוּ עַד שְׁאִין הַצְרוֹת מַגִּיעוֹת אֵלֵינוּ כָּלָל. דְּרָגָה פְּחוּתָה מִזֹּאת הִיא 'מוֹשִׁיעַ', שֶׁאֵף שֶׁלֹּא חֵינּוּ רְאוּיִים כָּל כָּךְ, וּבְכָר נִפְלְנוּ לְתוֹךְ הַצָּרָה, בְּכָל זֹאת הוּא מוֹשִׁיעַ וּמַחְלִצֵנוּ מִמֶּנָּה. דְּרָגָה יוֹתֵר פְּחוּתָה הִיא בְּאֶשֶׁר גַּם הִשְׁוִיעָה אֵינָה מוֹגִיעָה לְבִדְהָ, אֲלֹא הָאָדָם גַּם נִזְקֵק לַפֶּעַל פְּעֻלּוֹת הַשְׁתַּדְּלוּת לְהַנְצִל, אֲךָ גַּם אִם ה' מְסִייעַ לוֹ, וְזֶהוּ 'עוֹזֵר'⁵⁶.

52. אורח חיים הלכות תפלה סימן קיג. ובאור זרוע (ח"ב - הלכות ערב שבת סימן כג) ובראבי"ה (ח"א - מסכת שבת סימן ריא) כתבו שזכות אבות תמה היינו שאינה עומדת מעצמה, אבל כשמזכירין אותה עומדת.

53. עיין ספר העיקרים מאמר רביעי פרק מז.

54. שלשה נימוקים אלו גם מזכירים בתחילת פרשת וארא כשרשי יציאת מצרים. א. 'אני הוי"ה. וארא וגו' ושמי הוי"ה לא נודעתי להם'. – 'למען שמו'. ב. וגם הקמותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען וגו' – ברית האבות. ג. 'וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל' – 'באהבה'. וכן בסוף פרשת התוכחה בפרשת בחוקותי (ויקרא כו): א. 'זכרתי את בריתי יעקוב, ואף את בריתי יצחק וגו' – ברית האבות. ב. וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים – 'באהבה'. ג. 'אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לא-להים אני ה' – 'למען שמו' (עיי' רמב"ן שם).

55. והוא כסדר 'לא זו אף זו' – 'מלך עוזר', ולא זו בלבד, אלא אף 'מושיע', ולא זו בלבד אלא אף 'מגן'.

56. הגר"א. והם כנגד שלש תקופות בחיי עם ישראל. בניסי פסח, מיציאת מצרים ואילך ובתקופת בית ראשון היה בחינת 'מגן', שה' הצילם בניסים נשגבים. בתקופת נס פורים כבר נכנסו לצרה וסכנה קיומית, ואז היה בחינת 'מושיע' שה' הצילם מצרתם. ובתקופת נס חנוכה כבר היו צריכים להילחם בעצמם והוא בחינת 'עוזר'.

סבובם בלילות הפונה העקרית שיש לבזבז בברכה זו, הוא אפוא, שהאדם עומד לפני המלך ה' ואומר לפניו: אתה אלוקינו אלוקי ישראל מיטיב ומשגיח עלינו מאז האבות ועד עתה⁵⁷.

ברוך אתה יי מונן אברהם.

החתימה בכל ברכה היא תמצית הברכה בלח, וכאן מרכז בלילות תכן ברכה זו, דהיינו שה' הוא אלוקי ישראל⁵⁸ ומונן עלינו מאברהם ועד עתה. ובגמרא: (פסחים דף קיז, ב) 'ואעשך לגוי גדול, זהו שאומרים אלוקי אברהם, ואברהם זהו שאומרים אלוקי יצחק, ואנדרל שמוך זהו שאומרים אלוקי יעקב, יכול יהיו חותמין בכלל, תלמוד לומר והיה ברכה, בך חותמין ואין חותמין בכלל'. כלומר שבתוך לשון הברכה הארכה מפרטים 'אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב', כי כל אחד מהאבות היה סבה בפני עצמו שה' יבחר בו להיות לו לאלוקים. אולם בסופו של דבר הסבה שעם ישראל הוא עם ה' היא מצד אברהם, שהוא בבר יסד מציאות זו ונקרא חבל על שמו. ולכן בחתימה התמצית היא שה' הוא מונן אברהם.

להערות: 053-3106174.

מופץ חינם לזיכוי הרבים, מותר ורצוי להעתיק ולהפיץ בכל דרך. מומלץ לשמרו בסידור או בתיק התפילין.
אם הנכם מעריכים את חשיבותו ונחיצותו ומעוניינים להשתתף לזיכוי הרבים ולעייני, נא לפנות לטלפון הנ"ל.

⁵⁷. ויש בזה תועלת למי שלא כיוון ונזכר בסוף הברכה, לכל הפחות כיוון כוונה זו ויהיה בידו כוונת כללות הברכה.
⁵⁸. כלומר שכוונת התיבות הם בעצם 'מגן עם ישראל', רק שלעניין קשר התפילה, אנו נקראים 'אברהם'.